

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดยโสธร กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน การแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัดยโสธรเป็นการศึกษาข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนกิจกรรมการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารโดยศึกษาถึงสภาพของกรรมกร กลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่ม แนวทางการพัฒนากลุ่มเพื่อเข้าสู่การพัฒนาเพื่อให้เป็นเครือข่าย ทั้งด้านการผลิต ด้านเทคโนโลยี ด้านการถ่ายทอดความรู้ และด้านการตลาด ผู้วิจัยได้ศึกษาและ ทบทวน แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผลงานวิจัยที่เคยมีผู้เรียบเรียงไว้ เพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการวิจัย และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน
2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม การดำเนินงานกลุ่ม และเครือข่าย
4. สถานการณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัดยโสธร
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน

1.1 ความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชน

ในชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจในระดับรากหญ้าอยู่มากมาย ซึ่งเป็น ธุรกิจที่ยังมีขนาดไม่ถึงวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SME) หรือสหกรณ์ แต่เป็นธุรกิจที่ สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง ธุรกิจในระดับนี้ยังมีปัญหาที่ประสบอยู่ คือ ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอื่นๆ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ การสนับสนุน จากภาครัฐไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เนื่องจากข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย และความต้องการไม่ ชัดเจน รัฐบาลจึงกำหนดให้มีการออกกฎหมายรองรับการประกอบการ

ดังนั้นจึงได้มีพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชนซึ่งเกิดจากการนำเสนอของเครือข่าย องค์กรชุมชนทั่วประเทศ ร่วมกับมูลนิธิหมู่บ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ประกาศในราช

กิจจานุเบกษามีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายตั้งแต่วันที่ 19 มกราคม 2548 เป็นต้นมา ทั้งนี้กรมส่งเสริมการเกษตร ทำหน้าที่เป็นสำนักเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

1.2 หลักการของวิสาหกิจชุมชน

เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2548)

1.3 องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชน

1.3.1 ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ ไม่ใช่เป็นลูกจ้างอย่างที่ทำงานในหลายชุมชน ที่มีเจ้าแกล่นนอก หรือคนรวยคนเดียวเป็นเจ้าของ ให้ชาวบ้านเป็นแรงงาน เป็นเหมือนโรงงานในหมู่บ้าน แทนที่จะตั้งอยู่ในเมือง และดำเนินการโดยชุมชน ไม่ใช่ไปจ้างคนต่างถิ่นต่างแดนมาทำงานให้

1.3.2 ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน เป็นงานที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ใช่ไปลงทุนที่อื่นที่ไหน

1.3.3 ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน เป็นอะไรที่ไม่ใช่ทำตามคนอื่น แต่เป็นผลผลิตของกระบวนการเรียนรู้ การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือเป็นการค้นคิดอะไรใหม่ๆ ซึ่งถ้าหากเหลือใช้เอาไปขายข้างนอกก็จะแข่งขันกับคนอื่นได้ ไม่ใช่ได้แต่เลียนแบบคนอื่น

1.3.4 มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ทำให้ผลผลิตมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เอาไปขายข้างนอกก็น่าจะแข่งขันกับคนอื่นได้ เพราะมีทั้งของเก่าและของใหม่ผสมผสานกัน ทำให้ได้ของดีท้องถิ่นและรูปแบบหรือเทคนิคสากลมาเสริมหรือผสมให้กลมกลืน

1.3.5 มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบ หมายถึงการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนไม่ใช่เน้นที่การผลิตเรื่องหนึ่งสองเรื่องเพื่อขายอย่างเดียว แต่ผลิตแปรรูป จัดการให้เกิดการประกอบการในรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก แปลว่าต้องทำอะไรหลายๆ อย่าง ต้องมีข้อมูล ต้องวิจัยเอาเองว่า ชุมชนกินอยู่อย่างไร ชื้อกินซื้อใช้อะไรบ้าง และจะทำอะไรเพื่อลดการซื้อกินซื้อใช้ลงให้ได้สัก “เศษหนึ่งส่วนสี่” ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ถ้ามีข้อมูลที่ชุมชนวิจัยเองก็จะพบว่า มีมากกว่านี้อีกที่ชุมชนทำเองได้

1.3.6 มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ วิสาหกิจชุมชนเกิดได้ สำเร็จได้ด้วย “ความรู้และปัญญา” ไม่ใช่เพียงเพราะมีเงินมีงบแล้วจะเกิดได้ การใช้ “เงินนำหน้าปัญญามาหลัง” อาจเกิด

ได้แต่เพียงโครงการ แต่ไม่อาจเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน การเรียนรู้จะทำให้เข้าใจกระบวนการวิสาหกิจชุมชนทั้งหมด

1.3.7 มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย ถ้าไม่มีการเรียนรู้ก็จะไม่เข้าใจความข้อนี้ และจะคิดเพียงสั้นๆ ว่า ทำอย่างไรจึงจะผลิตเยอะๆ ขายเยอะๆ จะได้เงินเยอะๆ ซึ่งก็เหมือนหลอกตัวเอง เพราะที่สุดท้ายแล้วไปมากับการผลิตแล้วขายไม่ออก เป็นหนี้เป็นสิน ท้อ หดกำลังใจ เลิกทำ หันไปรับจ้าง หาเงินไปซื้ออยู่ซื้อกินเหมือนเดิม (phongphit.com - วิสาหกิจชุมชน สร้างฐานการพัฒนา htm,2009)

1.4 ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน

1.4.1 การรวมตัวกันของเกษตรกรในการประกอบธุรกิจในระดับชุมชน มีความมั่นคง ได้รับการรับรองตามกฎหมาย

1.4.2 การส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาความสามารถในการจัดการ ตรงตามความต้องการที่แท้จริง

1.4.3 ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ มีความพร้อมที่จะพัฒนา สำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

1.5 การประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน

1.5.1 พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ที่จะให้การส่งเสริมกิจการของชุมชน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือ การอื่นๆ ให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ มีระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งพร้อมสำหรับการแข่งขันทางการค้าในทุกระดับ รวมไปถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อมและขนาดกลางการค้าต่อไป และมีการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำประเด็นต่างๆ ไปวิเคราะห์ ในการประกอบการตัดสินใจกำหนดแผนการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วย 7 ประเด็น ดังนี้

1) ทิศทางวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การบริหารองค์กร ความรับผิดชอบชุมชน

(1) การบริหารองค์กร ประกอบด้วย

ก. การกำหนดทิศทางของวิสาหกิจชุมชน เช่น การกำหนดเป้าหมาย และทิศทาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการกำหนดเป้าหมายและทิศทาง

ข. การดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การกำหนดโครงสร้างบริหารองค์กรและการแบ่งหน้าที่ การกำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับ จดบันทึกการเงิน/บัญชี การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่นๆ แก่สมาชิก

ค. การบริหารจัดการทุนและผลประโยชน์ ประกอบด้วย การบริหาร
จัดการทุน การจัดสรรรายได้และผลประโยชน์ระหว่างสมาชิก

ง. การทบทวนผลการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย
การทบทวนผลการดำเนินการ การนำปัญหาในการดำเนินการไปแก้ไข ปรับปรุง

(2) ความรับผิดชอบต่อชุมชน ประกอบด้วย

ก. การดำเนินการอย่างมีจริยธรรม การกำหนดเป้าหมายด้านจริยธรรม

ข. ความรับผิดชอบต่อสาธารณะในด้าน ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ไม่
ทำลายสิ่งแวดล้อม

ค. การให้การสนับสนุนต่อชุมชน ในด้านการบำเพ็ญสาธารณะ
ประโยชน์/การบริจาคเพื่อสาธารณะ

ง. การจัดสรรรายได้เพื่อเป็นสวัสดิการชุมชน

2) การวางแผนดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ กระบวนการและ
เป้าหมายในการจัดทำแผนการดำเนินงาน การจัดทำแผนปฏิบัติการและการถ่ายทอดแผนเพื่อนำไป
ปฏิบัติ

(1) กระบวนการและเป้าหมายในการจัดทำแผนการดำเนินงาน
ประกอบด้วย

ก. กระบวนการจัดทำแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่
การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การทำแผนแบบมีส่วนร่วม

ข. เป้าหมายของแผน ได้แก่ เป้าหมาย การกำหนดจำนวนการผลิต /
บริการ การลงทุน / รายจ่าย รายได้ จำนวนการให้สวัสดิการ การคำนึงถึงคุณภาพของสินค้า / บริการ
คุณภาพชีวิตสังคม สิ่งแวดล้อมที่ดี

(2) การจัดทำแผนปฏิบัติการและการถ่ายทอดแผนเพื่อนำไปปฏิบัติ
ประกอบด้วย การจัดทำแผนปฏิบัติงาน การถ่ายทอดแผนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง การปฏิบัติตามแผนที่
จัดทำไว้ การควบคุมแผนและการปรับแผน มีการคาดการณ์ความสำเร็จของแผน

3) การบริหารตลาด ได้แก่ การกำหนดแหล่งจำหน่าย / แหล่งบริการ / ลูกค้า
เป้าหมาย การติดตามข้อมูล ความต้องการของลูกค้าและตลาด การจัดการความรู้ และข้อมูลข่าวสาร

4) การจัดการความรู้ ได้แก่

(1) การรวบรวม ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาท้องถิ่น การแสวงหา
ความรู้ใหม่การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) ความพร้อมการใช้งานของข้อมูล ระบบการจัดเก็บข้อมูลของวิสาหกิจชุมชน การสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิก เครือข่ายและบุคคลภายนอก

5) การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การกำหนด เงื่อนไขการรับสมาชิกการพัฒนาผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชน การสร้างขวัญ กำลังใจ ความพึงพอใจและแรงจูงใจการประเมินผลการปฏิบัติงานของสมาชิก

6) กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ ได้แก่ การบริหารให้เกิดความเชื่อมโยงกิจกรรมวิสาหกิจชุมชน ผลิตภัณฑ์ และระบบที่ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ (การจัดการสินค้าและบริการ) การควบคุมระบบงาน ป้องกันความผิดพลาดในระบบงาน ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

7) ผลลัพธ์การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย

(1) ด้านประสิทธิผลตามภารกิจของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ลดรายจ่าย (มีรายจ่ายลดลงในบางกิจกรรม) เพิ่มรายได้ (มีรายได้เพิ่มในบางกิจกรรม) มีคุณภาพชีวิตดี พึ่งตนเองได้ (คุณภาพชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น)

(2) ด้านคุณภาพสินค้าและบริการ คุณภาพความปลอดภัย (สินค้า /บริการ ได้รับการตอบรับที่ดีจากลูกค้า) การสร้างความแตกต่างของสินค้าและบริการ (สินค้า /บริการไม่มีความแตกต่างเมื่อเทียบกับสินค้า /บริการที่มีลักษณะเดียวกัน)

(3) ด้านประสิทธิภาพของการดำเนินงาน ลดต้นทุน (ต้นทุนลดลง ในบางกิจกรรม) มีคุณภาพของระบบงาน (มีการลดความผิดพลาดและการสูญเสียในระบบการ ผลิต /บริการในบางกิจกรรม)

(4) ด้านพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ความสำเร็จของแผน และกิจกรรม (มีการดำเนินการตามแผน แต่ประสบความสำเร็จเป็นบางกิจกรรม) ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากวิสาหกิจชุมชน (ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเป็นครั้งคราว หรือในบางกิจกรรม) การเพิ่มศักยภาพและความสามารถของสมาชิก (สมาชิกมีความรู้ ความสามารถและทักษะในการทำงานเพิ่มขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้) ความพึงพอใจของสมาชิก (สมาชิกมีความพอใจ และสนใจเข้าร่วมกิจกรรม ของวิสาหกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ)

จากการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนข้างต้นจะเห็นถึงการเข้าไปวิเคราะห์ เพื่อประเมินแล้วนำข้อมูลไปใช้ประกอบการส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ประสบความสำเร็จในการประกอบกิจการได้ โดยการเข้าไปเพิ่มเติมในประเด็นที่ขาดโดยหน่วยงานภาคที่เกี่ยวข้องในด้าน

นั้นๆ และสำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนได้ระบุถึงการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ว่ากฎหมายกำหนดให้มีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างครบวงจร ได้แก่

1. ระดับปฐมภูมิ ส่งเสริมการจัดตั้ง การให้ความรู้ การศึกษาวิจัย ในการนำทุนชุมชนมาใช้เหมาะสม การร่วมมือกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้
2. ระดับสูงขึ้น ส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การรักษาคุณภาพ การศึกษาวิจัย เทคโนโลยีและการตลาด การสร้างความเชื่อถือทางธุรกิจ และความปลอดภัยแก่ผู้บริโภค การประสานงานแหล่งเงินทุน เพื่อให้สามารถเป็นผู้ประกอบการหรือพัฒนาไปสู่การประกอบธุรกิจขนาดย่อม และขนาดกลาง ต่อไป
3. การส่งเสริมเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน รัฐจะให้การสนับสนุนการจัดตั้งการประกอบการ การตลาด ความสัมพันธ์และความร่วมมือกันระหว่างเครือข่าย หรือภาคธุรกิจหรืออุตสาหกรรมอื่น เพื่อขยายและสร้างความมั่นคงให้แก่กิจการวิสาหกิจชุมชน

2. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2551: 14) กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

- 1) การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้วยการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้การฝึกอบรม การสาธิต การศึกษาดูงานและทัศนศึกษา การประชุมสัมมนาเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้
- 2) การสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ให้แต่ละครอบครัวลงมือแก้ปัญหาของตนเอง พึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อลดรายจ่ายในส่วนของระดับชุมชนหาการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามความสามารถด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ วางแผนการทำกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง กำหนดบทบาทและหน้าที่ในกลุ่มของกรรมการและสมาชิก การเสริมสร้างและพัฒนาผู้นำการดำเนินกิจกรรมตามที่ตกลงร่วมกันในกลุ่มในชุมชน และการพัฒนาการขยายงานสมาชิก
- 3) การส่งเสริมการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชน ลักษณะเครือข่ายควรมีความสัมพันธ์กันแบบที่แบบนึ่ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทุกคนในชุมชน มีโอกาสและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยอิสระบนพื้นฐานของความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มีการพบปะแลกเปลี่ยนและมีกิจกรรมร่วมกันซึ่งก่อให้เกิดความเกื้อกูล ร่วมมือและช่วยเหลือกัน อันจะให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง การสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพต้องเริ่มต้น

จากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกเครือข่ายได้ และเป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน โดยเชื่อมโยงการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งต้องมีการประเมินผลการดำเนินงานเครือข่าย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเครือข่ายต่อไป

ถาวร ชูพล และคณะ (2552: 11) กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เน้นในเรื่องการปรับวิถีคิดของชุมชนแบบพึ่งพาภายนอกมาพึ่งพาตนเอง โดยเชื่อมโยงบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยหลักการของวิสาหกิจชุมชน คือการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบด้วย ปัจจัยหลักสำคัญที่เหมือนกัน หรือคล้ายๆ กัน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านเงินทุน 2) ปัจจัยด้านการตลาด 3) ปัจจัยด้านการผลิต 4) ปัจจัยด้านบริหารจัดการ 5) ปัจจัยด้านแรงงาน 6) ปัจจัยผู้นำและ 7) ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก

ชูศรี เสรีรักษ์ และคณะ (2552: 6) เห็นว่าแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ เน้นในเรื่องการปรับวิถีคิดของชุมชนแบบพึ่งพาภายนอกมาพึ่งพาตนเอง โดยเชื่อมโยงบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด โดยหลักการวิสาหกิจชุมชน คือ มีการเรียนรู้เป็นหัวใจ และมีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุป แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ต้องเป็นการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน อีกทั้งชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญของการทำวิสาหกิจ การปรับปรุงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จะต้องมาจากพลังทางปัญญา พลังความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้บนพื้นฐานความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมากมาย นำมาบริหารจัดการให้สอดคล้องกับศักยภาพในการบริหารจัดการองค์กรชุมชน โดยเชื่อมโยงการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาต่อไป

3. แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่ม การดำเนินงานกลุ่ม และเครือข่าย

3.1 ความหมายของกลุ่ม

บัณฑิตา ศรีชัยมูล (2547: 22) กล่าวว่ากลุ่มคือการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนมีบรรทัดฐานที่กลุ่มสร้างขึ้น มาเพื่อให้สมาชิกถือปฏิบัติ มีความสามัคคี ความผูกพัน มีการแสดงพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่

ของสมาชิก และมีโครงสร้างกลุ่มที่ชัดเจน ซึ่งแสดงถึงเส้นทางการติดต่อและการปฏิบัติระหว่างสมาชิก

สาคร ศรีสุขวงศ์ (2550: 293) ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่ม (Group) หมายถึงบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อดำเนินกิจกรรมที่ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มร่วมกัน

ดังนั้นกลุ่มจึงหมายถึงบุคคลที่รวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ร่วมกันของกลุ่ม

3.2 การดำเนินงานของกลุ่ม

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545: 17-24) ได้สรุปการดำเนินงานของกลุ่มว่ากิจกรรมขั้นที่สำคัญเป็นสิ่งที่สมาชิกจะพบปะ ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกันเริ่มแรกขั้นตอนนี้ การทำกิจกรรมอะไรต้องเข้าใจว่าเกษตรกรมีความพร้อม ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมนั้น การทำกิจกรรมเริ่มแรกของกลุ่ม ควรมีวัตถุประสงค์เดียวกับลักษณะการทำงานไม่ซับซ้อนจนเกินไป เพราะขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่เกษตรกรจะได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน เพิ่มประสบการณ์ในการแก้ปัญหาของงานและมีโอกาสฝึกด้านการจัดการทำงานเป็นกลุ่ม ในช่วงขั้นตอนการเรียนรู้ของเกษตรกรนั้น บางครั้งอาจพบว่ามีเกษตรกรเข้าร่วมการเรียนรู้เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อถึงขั้นดำเนินการแล้วอาจเหลือคนน้อยซึ่งไม่ควรวิตกกังวลแต่อย่างใด เนื่องจากเกษตรกรจำนวนหนึ่งที่จะดูผลการดำเนินกิจกรรมเสียก่อนจึงตัดสินใจเข้าร่วม

การทำกิจกรรมของกลุ่มโดยทั่วไป เกษตรกรมักเก็บตัว การร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมักเป็นการออกแรง ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมเพราะต้องใช้เวลาทำมาหากินเป็นหลักดังนั้นโอกาสที่เกษตรกรจะพัฒนาตนเอง หรือจะพัฒนาศักยภาพความเป็นผู้นำจะค่อนข้างน้อยการทำกิจกรรมกลุ่มมี 2 ลักษณะ

1. ลักษณะแรก เป็นกิจกรรมที่สมาชิกจำร่วมกันทำโดยตลอด ในลักษณะเป็นงานรวมของกลุ่ม เช่น กิจกรรมร้านค้า กิจกรรมโรงสี
2. ลักษณะที่สอง เป็นกิจกรรมที่สมาชิกแยกกันทำ แต่มีการรวมกลุ่มในเรื่องการจัดการบางอย่างหรือมีข้อตกลงร่วมกัน ซึ่งจะเป็นลักษณะกิจกรรมอาชีพของสมาชิก เช่น กิจกรรมปลูกผัก กิจกรรมปรับปรุงคุณภาพทุเรียน เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเป็นไปได้และความเหมาะสมในแต่ละกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม

การดำเนินงานของกลุ่ม คือ สิ่งสำคัญที่ทุกคนในกลุ่มหรือสมาชิกส่วนมากต้องร่วมกันดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งมีกระบวนการ 7 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผนกิจกรรม การกำหนดบทบาทและหน้าที่ การพัฒนาผู้นำ การสร้างข้อตกลงและระเบียบกลุ่ม การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลงาน

3.3 ความหมายของเครือข่าย

เมื่อดำเนินการในรูปแบบของกลุ่มแล้วยังมีความจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายด้วยโดยมีผู้ให้คำนิยามของเครือข่ายไว้ดังนี้

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย (2546) ได้ให้ความหมายของคำว่า เครือข่าย คือ การเชื่อมระบบความประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการตามวัตถุประสงค์

นฤมล นิราทร (2543: 6) เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของจุดต่างๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อกันด้วยเส้น โดยจุดต่างๆ คือ บุคคลหรือกลุ่ม ส่วนเส้นที่เชื่อมนี้ คือ ความสัมพันธ์ที่บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ มีต่อกัน

ปาน กิมปี (อ้างถึงใน รุ่งโรจน์ เพชรบูรณ์, 2546: 16) เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จนเกิดการปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือข้อมูลข่าวสารขึ้น ซึ่งจะมีวงกว้างมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการมีปฏิสัมพันธ์และการเชื่อมโยงของบุคคลหรือกลุ่มคน

วารสารสังคมและมนุษยศาสตร์ มก. (ปีที่ 29 ม.ค.-มิ.ย.2546) เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม ที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลานานพอสมควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้ว อาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มวัตถุประสงค์ใหม่ได้

สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1-12 (2547: 6) เครือข่าย หมายถึง กลุ่มของคนหรือกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกัน หรือลงมือทำกิจกรรม มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและอื่นๆ โดยมีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกัน และเห็นความตระหนักร่วมกันในเป้าหมายและแผนงานที่จะทำ

สนธยา พลศรี (2550: 191-193) กล่าวว่า เครือข่ายเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มานานแล้ว มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายในทุกสังคมทั้งสังคมตะวันตก สังคมตะวันออกและสังคมไทย เพราะทุกสังคมสมาชิกมีการรวมกันในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เพียงแต่ยังไม่ได้กำหนดคำว่าเครือข่ายขึ้นมาใช้นั้น ในสังคมไทยเองก็เช่นกัน เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไทยเป็นแบบที่ผู้คนตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เครือข่ายเริ่มเป็นที่ยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เมื่อประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) และก่อตัวพัฒนามาเป็นลำดับ จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8

(พ.ศ. 2540-2544) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เครือข่ายจึงถูกนำมาใช้เป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศและกลายเป็นคำที่ใช้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของการปฏิบัติการในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการรวมศูนย์อำนาจและการจัดการของรัฐบาล เครือข่ายจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานงานบุคคล หรือกลุ่มองค์กรทั้งที่มีอยู่ในชุมชนและภายนอกชุมชน เครือข่ายเป็นเครื่องมืออันทรงพลังของชุมชน เครือข่ายก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกร และการสร้างอำนาจต่อรองให้กับชุมชน (สุภาวดี ทรวงพรพาณิชย์ 2545 : 18)

พระมหาสุทนต์อภากโร (อ้างถึงในเบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2553: 11-22) ได้อธิบายความหมายของเครือข่ายไว้ 3 มิติดังนี้

1. เครือข่ายนัยแห่งความสัมพันธ์ เป็นการให้ความหมายโดยอธิบายถึงมิติแห่งความสัมพันธ์ ของหน่วยต่างๆ และข่ายของงาน (network) ซึ่งอธิบายว่าเครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือพึ่งพาจนกระทั่งสร้างพลังและอำนาจต่อรอง และต่อมาก็มีการขยายความสัมพันธ์ไปสู่ระดับที่กว้างขึ้น

2. เครือข่ายนัยประสานความร่วมมือ เป็นการให้ความหมายโดยอธิบายถึงมิติของการประสานความร่วมมือ ซึ่งเครือข่ายหมายถึงความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่จะมีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ถ้าไม่มีความร่วมมือต่อกันแล้ว ความเป็นเครือข่าย หรือเครือข่ายเฝ้าแห่งความสัมพันธ์คงไม่เกิดขึ้น

3. เครือข่ายนัยภารกิจและกระบวนการ เป็นการให้ความหมายโดยอธิบายว่ากระบวนการทำงานของฝ่ายต่างๆ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ความเป็นเครือข่านั้นมีความต่อเนื่อง โดยทั้งเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และกระบวนการกลุ่มที่เป็นการระดมทรัพยากรในการสร้างพลังอำนาจในการต่อรองให้สูงขึ้น กระบวนการต่างๆ เหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย

สรุปเครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มบุคคล องค์กร โดยการเชื่อมโยงความสัมพันธ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยต่างฝ่ายต่างยังคงมีความเป็นอิสระต่อกัน

3.4 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548

3.4.1 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.

หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายมาตรา 11 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอาจดำเนินการดังต่อไปนี้ได้

(1) ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจการภายในวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายดังต่อไปนี้

ก. ให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้ง หรือการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำวัตถุดิบทรัพยากร หรือภูมิปัญญาของชุมชน ใช้อย่างเหมาะสมกับวิสาหกิจชุมชนและสภาพท้องถิ่น

ข. ให้ความรู้การฝึกอบรม หรือช่วยเหลือในการปรับปรุงหรือพัฒนาการผลิต การให้บริการ การบริหารจัดการ การหาทุน การตลาด และอื่นๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

ค. ให้คำแนะนำหรือดำเนินการใดๆ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายทั้งในระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ

(2) ให้คำแนะนำและช่วยเหลือกิจกรรมภายนอกของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายดังต่อไปนี้

ก. เป็นคนกลางในการติดต่อกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ รวมทั้งองค์กรภาคเอกชน เพื่อขอรับความช่วยเหลือและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

ข. ประสานงานกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หรือวิสาหกิจชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้หรือดำเนินกิจกรรมอื่นอันเป็นประโยชน์หรือเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

(3) เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมความสามัคคีและการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และความร่วมมือทางวิชาการ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานไม่ว่าในด้านคุณภาพของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ การบริหารจัดการ และการพัฒนาตลาด

(4) เสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับนโยบายหรือมาตรการในการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ องค์กรมหาชน หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ

สรุปเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง วิสาหกิจชุมชนที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนทั้งด้านสินค้า การบริหารจัดการ การตลาด

3.5 ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย

กรมส่งเสริมการเกษตร (2556: 17) ได้ให้ความสำคัญของเครือข่ายว่า เป็นกลไก ประสานผลประโยชน์และช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคน กลุ่มคนและองค์กรต่างๆ ที่อยู่ร่วมกันใน สังคม เนื่องจากเครือข่ายมีบทบาทสำคัญ ดังนี้

1. เป็นช่องทางที่สำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
2. เป็นแหล่งรวบรวม เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และรับการสนับสนุนจากภาคส่วน ต่างๆ
3. เป็นเวทีของการปฏิบัติงานร่วมกัน ระหว่างองค์กรที่รวมกันเป็นเครือข่าย
4. ทำให้เกิดการเสริมพลังในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นการเสริมสร้างจุดแข็งให้กับ องค์กรที่รวมกันเป็นเครือข่าย

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2553: 11-25) ได้สรุปความสำคัญของเครือข่ายในงาน ส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้

1. ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การเครือข่ายทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกันระหว่างกลุ่มย่อยที่เป็นเครือข่าย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ และทักษะ ต่างๆระหว่างกัน ทำให้เกิดการสะสมความรู้ในประเด็นที่กำลังสนใจในประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นกลยุทธ์ที่เสริมสร้างจุดแข็งขององค์กร ด้วยการเข้าร่วมทำงานกับองค์กรที่ ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่นการเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาของกลุ่ม สมาชิกเครือข่ายแต่ ละกลุ่มมีปัญหาและประสบการณ์ทั้งที่เหมือนและต่างกัน เมื่อมาเป็นเครือข่ายกันจะช่วยให้ สามารถแก้ปัญหาที่ตนเองเคยประสบให้กับสมาชิกกลุ่มอื่นได้
3. เกิดการพึ่งพาตนเองในกลุ่มสมาชิกเครือข่าย เครือข่ายที่มีการทำงานที่เข้มแข็ง จะส่งผลให้สมาชิกและเครือข่ายสามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ การ จัดการและการตลาด
4. เกิดการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การรวมกันเป็นเครือข่ายก่อให้เกิด การจัดการทรัพยากรร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย ลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนและสิ้นเปลืองทรัพยากร โดยอาจมีการแลกเปลี่ยนหรือเสริมหนุนกันทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นที่มี ประสิทธิภาพและยั่งยืน
5. เกิดพลังอำนาจการคิดริเริ่มและต่อรอง การทำกิจกรรมต่างๆ โดยลำพังอาจไม่มี พลังอำนาจในการต่อรอง แต่ถ้ามารวมกันเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรอง

6. เกิดพลังใจ ความสามัคคีให้กำลังใจและช่วยกันในรูปแบบต่างๆ เมื่อกลุ่มต่างๆ มาเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ทำให้สมาชิกเครือข่ายได้รับทราบปัญหาของกันและกัน ก่อให้เกิดพลังใจ และความสามัคคีในกลุ่มที่มีปัญหาเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน

7. เป็นเวทีสำหรับปฏิบัติงานร่วมกัน การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทำให้เกิดเวทีในการทำงานร่วมกัน และยังเป็นที่ระดมสรรพกำลังเพื่อปฏิบัติการของเครือข่ายให้ลุล่วง

8. เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลไปมาระหว่างแหล่งข้อมูลต่างๆ แต่ละกลุ่มที่เชื่อมโยงกัน ก็มีความชำนาญหรือข้อมูลที่แตกต่างกัน เมื่อมาพบกันก็จะทำให้เกิดเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลไปมาระหว่างกัน

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (อ้างถึงใน นฤมล นิราทร 2543: 15-16) ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเครือข่ายไว้ว่า

1. เครือข่ายเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลไปมาระหว่างแหล่งข้อมูลต่างๆ

2. เครือข่ายเป็นแหล่งสำหรับการทำงานสนับสนุนต่างๆ และเปิดช่องให้สมาชิกสามารถเข้าถึงเรื่องเข้าถึงเรื่องที่กำลังสนใจทุกแง่ทุกมุม อันนำไปสู่การสร้างกิจกรรมของเครือข่ายเอง

3. เครือข่ายเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการสะสมความรู้ในประเด็นที่กำลังสนใจและประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. เครือข่ายเป็นแหล่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน โดยผ่านการติดต่อโดยตรงระหว่างบุคคลหรือองค์กรต่างๆ ที่ร่วมเป็นเครือข่าย

5. เครือข่ายเป็นเวทีสำหรับการปฏิบัติงานร่วมกัน และเป็นที่ระดมสรรพกำลังเพื่อปฏิบัติการของเครือข่ายให้ลุล่วง

6. การสร้างเครือข่ายการทำงานเป็นกลยุทธ์ที่เสริมสร้างจุดแข็งขององค์กร ด้วยการเข้าร่วมทำงานกับองค์กรที่ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดที่กล่าวมา สรุปความสำคัญของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เสริมสร้างจุดแข็งขององค์กร เกิดการพึ่งพาตนเองในกลุ่มสมาชิกเครือข่าย และเกิดการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3.6 องค์ประกอบของเครือข่าย

โดยการเกิดเครือข่ายต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 1-12 (2547: 6) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่ายไว้ดังนี้

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่มองค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่านั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่านั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่าย หันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต้องเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจ

ถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็นความสัมพันธ์ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงาน และช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้นการพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

กรมส่งเสริมการเกษตร (2556: 20) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของเครือข่ายที่สำคัญดังนี้

1. สมาชิกของเครือข่าย คือหน่วยที่มาปฏิสัมพันธ์กัน
2. จุดมุ่งหมายร่วมกัน การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจะต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน
3. การปฏิบัติหน้าที่อย่างมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อยึดโยงความเป็นเครือข่ายไว้
4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อเป็นปัจจัยหนุนเสริมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

และการเสริมสร้างพลังของเครือข่าย

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร กระบวนการสื่อสาร 2 ทางจะทำให้สมาชิกของเครือข่ายต้องยึดหลักความเท่าเทียมกัน

6. ระบบความเท่าเทียมกัน สมาชิกของเครือข่ายต้องยึดหลักความเท่าเทียมกัน
7. การแบ่งปันผลประโยชน์ ที่เกิดจากการทำงานร่วมกัน

พระมหาสุทิตย์อภากโร (อ้างถึงใน เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ 2553: 11-27) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่าย 5 ประการคือ

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักของธรรมชาติที่จะต้องพึ่งพากัน และสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย สมาชิกจึงเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมายความเป็นเครือข่ายจะต้องมีการร่วมกันอย่างมีจุดหมาย เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่หน่วยแต่ละหน่วยมารวมกันนั้น สิ่งที่ยึดโยงสิ่งต่างๆเข้าด้วยกัน คือการทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก หากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวม กระบวนการนั้นก็จะกลายเป็นกระบวนการจัดตั้งและเรียกร้องหาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ (2543: 36-43) ได้อธิบายขององค์ประกอบของเครือข่ายประกอบด้วยสำคัญๆ อย่างน้อย 7 องค์ประกอบด้วยกันดังนี้

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกร่วมกัน และการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์การเข้าร่วมเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหาาร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน เป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลังเกิดเอกภาพและบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากความคิดที่แตกต่างกันไปได้ในทางตรงข้าม

3. เกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เครือข่ายเกิดจากสมาชิกแต่ละคนก็มีที่ความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ความจำกัดนี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานประโยชน์ร่วมที่มากพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายนับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่ายย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็งดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกันในฐานะของหุ้นส่วนของเครือข่ายซึ่งเป็นการสัมพันธ์ในแนวราบ ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง

5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกันองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องคือการที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายและต่างคนต่างอยู่

6. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเองการทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้น สมาชิกจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกได้ว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล่มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคน จึงจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายซึ่งจะส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน โดยสมาชิกของเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่นมีการติดต่อผ่านทาง การเขียน หรือพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาาร่วมกันซึ่งผลการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเครือข่ายตามมาด้วย นอกจากนี้การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นอันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งมากขึ้น

3.7 พัฒนาการของเครือข่าย

เมื่อเกิดเครือข่ายและมีการปฏิสัมพันธ์กันแล้วเครือข่ายก็มีการพัฒนาและมีวงจรชีวิตของเครือข่ายดังนี้ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (อ้างถึงใน พระมหาสุทิตยอำภากโร (2547: 114) ได้อธิบายพัฒนาการของเครือข่ายตามวงจรชีวิตของเครือข่ายซึ่งมีการพัฒนาการอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ความสนใจจากกลุ่มเล็กๆ ที่ได้สะสมความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และการปฏิบัติบนพื้นฐานของความรู้ความจริง แล้วก่อตัวเป็นเครือข่าย มีการสร้างแนวร่วม และกิจกรรมสัมพันธ์ต่อกัน จากนั้นจึงมีการขยายผลให้กว้างขวางออกไป มีการใช้ประโยชน์จากเครือข่าย และในช่วงหนึ่งก็มีการถดถอยหลังจากที่ได้ดำเนินการจนภารกิจนั้นประสบความสำเร็จ โดยแบ่งพัฒนาการเครือข่ายตามวงจรชีวิตเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตระหนักและก่อตัวเครือข่ายในขั้นนี้เป็นขั้นที่ศึกษาข้อมูลและสภาพการณ์ การสร้างศรัทธาและหาแนวร่วมการเสนอให้เห็นประเด็นปัญหา การแสวงหาข้อมูลทางเล็อก การค้นหาความต้องการและจุดร่วม การสร้างระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย

2. ขั้นการสร้างพันธมิตรเครือข่าย ในขั้นนี้มีการกำหนดวัตถุประสงค์และข้อตกลง ร่วม การกำหนดบทบาทหน้าที่และวางผังเครือข่าย การเริ่มสร้างและพัฒนาผู้นำ การจัดระบบติดต่อสื่อสารการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์

3. ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่าย ขั้นตอนนี้มีการทบทวนและสรุปบทเรียน การเสริมสร้างผู้นำและหน่วยนำเครือข่าย การเสริมสร้างกิจกรรมสาธารณะและเวทีแห่ง

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความรู้ใหม่ การจัดการความรู้ที่ต่อเนื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรม เครือข่ายเพื่อจัดการความขัดแย้ง การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและระบบตรวจสอบแบบมีส่วนร่วม

4. ขั้นการศึกษความสัมพันธ์เครือข่าย ขั้นตอนนี้มีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องการรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิก การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การกำหนดและสร้างระบบงานในการทำงานและบริหารจัดการข้อมูล และการสร้างเสริมผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2553: 50) ได้กล่าวถึง ระยะการพัฒนากิจการของเครือข่ายในการพัฒนาชุมชนเกษตรดังนี้

1) ระยะเตรียมการ/ก่อเกิด เป็นระยะการทำความรู้จักกัน แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน สร้างความเข้าใจร่วมกันว่าทำไมต้องรวมตัวกันเป็นเครือข่าย

2) ระยะก่อตั้ง เป็นระยะที่มีการสร้างพันธะกรณี ระหว่างกัน แต่ยังไม่ใช่ชัดเจน ซึ่งในระยะนี้อาจเริ่มจากการเป็นเครือข่ายเรียนรู้ กลุ่มต่างๆมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเด็นปัญหาต่างๆที่ประสบมาร่วมกัน

3) ระยะดำเนินกิจกรรม ในระยะนี้บางครั้งเราเรียกว่าเครือข่ายกิจกรรม เครือข่ายย่อยจะมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายจะมีความเป็นทางการมากขึ้น มีการตั้งคณะกรรมการ เครือข่ายกำหนดช่องทางการประสานเครือข่าย กำหนดช่วงเวลาที่เครือข่ายมาประชุมร่วมกัน รวมทั้งแนวทางในการทำกิจกรรมของเครือข่าย กำหนดช่วงเวลาที่เครือข่ายมาประชุมร่วมกัน รวมทั้งแนวทางในการทำกิจกรรมของเครือข่าย

4) ระยะขยายเครือข่าย เป็นระยะที่เครือข่ายมีความเข้มแข็งจะขยายเครือข่ายไปสู่กลุ่มอื่นๆ ที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน และมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจดังนี้

พนัสมิตรอุตสาหกรรรม (ออนไลน์, 2549) กล่าวว่า เครือข่ายวิสาหกิจเกิดจากความร่วมมือเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ ดังนั้นจึงไม่มีขั้นตอนการพัฒนาวิสาหกิจสำเร็จรูป ถ้าจะมีคล้ายคลึงกันก็คงเป็นเพียงแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ เพราะแม้แต่วิธีการและรายละเอียดของการพัฒนาแต่ละเครือข่ายวิสาหกิจก็แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของแต่ละเครือข่ายที่จะพัฒนาขึ้นมา โดยกระบวนการของการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจอันดับแรกคือการคัดเลือกเครือข่ายวิสาหกิจที่จะส่งเสริมพัฒนา ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยจะต้องเริ่มจากการพิจารณาระบบเศรษฐกิจในพื้นที่ ศึกษาและวิเคราะห์หารูปแบบของความเชื่อมโยงภายในกลุ่มของเครือข่ายอุตสาหกรรมต่างๆ วิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขัน และศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะสำคัญของการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ 6 ประการคือ 1) มีการรวมกลุ่มอย่างหนาแน่น (Concentration) 2) มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน (Connectivity) 3)

มีการร่วมมือระหว่างกัน (Collaboration) 4) มีการเรียนรู้สิ่งร่วมกัน (Collective Learning) 5) มีการแข่งขัน (Competition) 6) มีประสิทธิภาพโดยรวมสูง (Collective Efficiency)

โดยกรอบในการดำเนินการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจอุตสาหกรรม ที่โครงการพันธมิตรใช้เป็นแนวทาง มี 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มในเครือข่ายวิสาหกิจ ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของเครือข่ายวิสาหกิจ ชักชวน จูงใจให้เข้าร่วมกลุ่ม การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มสมาชิก
2. การวิเคราะห์สถานภาพของเครือข่ายวิสาหกิจ ศึกษาขีดความสามารถในการแข่งขันของเครือข่ายวิสาหกิจ พิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดตั้งแต่เริ่มธุรกิจต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ พิจารณาโครงสร้างและองค์ประกอบของเครือข่ายวิสาหกิจ พิจารณาแนวโน้มและช่องทางในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ
3. การกำหนดยุทธศาสตร์ของเครือข่ายวิสาหกิจ สมาชิกร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ของกลุ่ม กำหนดแนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน
4. การปฏิบัติตามแผนเครือข่ายของวิสาหกิจ เริ่มต้นดำเนินโครงการนำร่องเพื่อให้เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มในเชิงรูปธรรมอย่างรวดเร็ว ดำเนินการตามแผนกลยุทธ์ของเครือข่ายวิสาหกิจ

4. สถานการณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัดยโสธร

4.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนและการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารและผลิตภัณฑ์อาหารของจังหวัดยโสธร

4.1.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 โดยเจตนารมณ์เพื่อให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน มีผลให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ และพัฒนาระบบเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งพร้อมกับการแข่งขันสินค้าในอนาคตและมาตรา 24 กำหนดให้กรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ให้สำนักงานเกษตรจังหวัดทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด (คู่มือการดำเนินโครงการ กรมส่งเสริมการเกษตร 2554: 46) และจังหวัดยโสธรได้รับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน

มน และเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ในปี 2556 จำนวน 1,118 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิสาหกิจชุมชน
ขั้นพื้นฐาน จำเป็นต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ โดยเริ่มจาก
การส่งเสริมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนให้มีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เริ่มจากการศึกษาตนเอง
ศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก และกำหนดแนวทางพัฒนากิจการ
วิสาหกิจชุมชน ค้นหาวิสาหกิจชุมชนที่เป็นต้นแบบในการพัฒนาและเป็นแหล่งเรียนรู้ แก่สมาชิก
วิสาหกิจชุมชนรวมทั้งภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง (โครงการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน สำนักงาน
เกษตรจังหวัดยโสธร พ.ศ. 2556)

4.1.2 การดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัด ยโสธร

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548-2549 จังหวัดยโสธรมีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียน 331
แห่ง (ข้อมูล ณ วันที่ 19 พฤษภาคม 2549) ในปี 2556 จังหวัดยโสธร มีการจดทะเบียนวิสาหกิจ
ชุมชนจำนวน 1,097 แห่ง รับการประเมินศักยภาพ จำนวน 1,025 แห่ง ผลการประเมินพบว่า ระดับ
ดี 324 แห่งคิดเป็นร้อยละ 31.61 ระดับปานกลาง 649 แห่งคิดเป็นร้อยละ 63.32 ระดับต้องปรับปรุง
52 แห่งคิดเป็นร้อยละ 5.07 (ข้อมูล ณ วันที่ 8 สิงหาคม 2557) (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการ
ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน <http://www.smce.doae.go.th> และการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูป
อาหารจังหวัดยโสธรเกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่มีความผูกพันกัน มีวิถีชีวิต
คล้ายกัน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีดั้งเดิม และทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น อีกทั้งยังเกิดจาก
สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และเป็นหนทางอยู่รอดในการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน ในแต่ละ
กลุ่มส่วนใหญ่จะมีการกำหนดกิจกรรมเองและมีการขยายจากกลุ่มเล็กกลายเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น บาง
กลุ่มมีวัตถุประสงค์ชัดเจน มีแผนงาน และมีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการประเมินผล และแก้ไขปัญหาที่
เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่บางกลุ่มเกิดจากการจัดตั้งตาม
นโยบายรัฐบาล ผู้นำชุมชนเป็นคนผลักดันให้สมาชิกเข้าร่วมกลุ่ม และมีการทำกิจกรรมขึ้นตาม
ความเหมาะสมและทักษะอาชีพโดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐโดยมีรูปแบบ
การบริหารจัดการกลุ่มที่คล้ายๆ สำหรับการสร้างเครือข่ายยังไม่เป็นรูปแบบที่เป็นทางการแต่จะเป็น
การช่วยเหลือกันตามลักษณะกิจกรรมเช่น การถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การ
ช่วยเหลือกันด้านวัตถุดิบ ด้านการตลาด และแหล่งเงินทุนและจังหวัดยโสธรมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชน
ที่ดำเนินกิจกรรมการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารจำนวน 138 กลุ่ม ได้รับงบประมาณและการ
สนับสนุนด้านวิชาการจากหน่วยงานร่วมบูรณาการ ได้แก่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงาน
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานพาณิชย์จังหวัด สำนักพัฒนาชุมชน สำนักงาน
อุตสาหกรรม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารออมสิน และธนาคารพาณิชย์

หอการค้าจังหวัด สรรพากรจังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ดังรายละเอียดตามตารางที่ 2.1 และ 2.2

ตารางที่ 2.1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัดยโสธร

อำเภอ	จำนวนกลุ่มทั้งหมด (กลุ่ม)	จำนวนกลุ่มระดับดี (กลุ่ม)	จำนวนตัวอย่าง (คน)
1. อำเภอกุดชุม	14	7	5
2. อำเภอมหาชนะชัย	33	10	5
3. อำเภอไทยเจริญ	9	6	5
4. อำเภอเลิงนกทา	20	4	5
5. อำเภอกือวัง	12	5	5
6. อำเภอกำเขื่อนแก้ว	33	7	5
7. อำเภอเมืองยโสธร	8	7	5
8. อำเภอป่าดัว	4	1	5
9. อำเภอทรายมูล	5	1	5
รวม	138 กลุ่ม	48 กลุ่ม	240 คน

ที่มา: ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน ข้อมูล ณ วันที่ 3 กันยายน 2556

ตารางที่ 2.2 วิสาหกิจชุมชนแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหารจังหวัดยโสธรที่อยู่ในระดับดี

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	จำนวนสมาชิก (คน)
1.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรทำคั่วหมูที่ 6	32
2.	วิสาหกิจชุมชนบ้านบ่อ	12
3.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปอาหารบ้านหนองแฝกหมูที่ 4	14
4.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านโนนอุดม	17
5.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านทำข้าวกลิ้งงอก บ.ชุมเงิน	32
6.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปเห็ด M.SEVEN	30
7.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านบ้านหนองซอน	21

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	จำนวนสมาชิก (คน)
8.	วิสาหกิจชุมชนบ้านโสกผักหวาน	41
9.	วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองมาลา	11
10.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตข้าวเกรียบภูมิปัญญาแม่บ้านหนองเมืองกลาง	30
11.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาไส้	23
12.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านจวงเจริญ	20
13.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโนนยาง	140
14.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรชุมชนหมู่ที่ 17	19
15.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาสะแบงหมู่ที่	6
16.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเหล่าไฮ	15
17.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านนาเวียง	98
18.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเหล่าโป หมู่ที่ 2	12
19.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตขนมจีน	15
20.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มส่งเสริมอาชีพทำขนมบ้านหนองเล็ง	7
21.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตข้าวโป่งบ้านแคนน้อยหมู่ที่ 2	11
22.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มขนมบ้านกุดเป่ง หมู่ที่ 5	11
23.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านกระจายถั่วหน้า	37
24.	วิสาหกิจชุมชนข้าวกล้องอินทรีย์กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงยาง หมู่ที่ 5	17
25.	วิสาหกิจชุมชนแปรรูปขนมทองม้วนสมุนไพร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านดงยาง หมู่ที่ 5	21
26.	วิสาหกิจชุมชนแหม่มหมูบึงแก้วสูตรพิเศษกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านบึงแกหมู่ที่ 9	10
27.	วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารจากหนังสัตว์	8
28.	วิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไอโอดีนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโนนธาตุ หมู่ที่ 10	11
29.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปสินค้าเกษตรหมู่ 3 ตำบลสงยาง	13
30.	วิสาหกิจชุมชนแหม่มปลาตองกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านม่วง หมู่ 1	14
31.	วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารบ้านเหล่าใหญ่หมู่ 3	18
32.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากถั่วลิสง	13

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	จำนวนสมาชิก (คน)
33.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านจิ้งหรีดขาว ป่าทองโก๋ น้ำเต้าหู้ บ้านจีตุ่น	17
34.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสังข์ หมู่ที่ 13 ต.กุดน้ำใส	17
35.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านโพนแบงสามัคคี หมู่ที่ 3	23
36.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านบกกน้อย หมู่ที่ 6	47
37.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปอาหารบ้านฟ้าห่วน	21
38.	วิสาหกิจชุมชนโรงเรียนชานาเกษตรอินทรีย์บ้านเหล่าน้อย หมู่ที่ 8	30
39.	วิสาหกิจชุมชนแปรรูปหัตถกรรมบ้านโคกเจริญ	13
40.	วิสาหกิจชุมชนร้านค้ากลุ่มไร่นาสวนผสม	7
41.	วิสาหกิจชุมชนชาใบหม่อนบ้านด่านสามแยก	7
42.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทำขนมบ้านโนนชาด	7
43.	วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรบ้านโนนบ้านใหม่พัฒนา	34
44.	วิสาหกิจชุมชนค้ำแม่มชดาหา หมู่ 5	39
45.	วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรคำฝั่เหนือ	16
46.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรศรีชุมพร	12
47.	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาหารคาวหวานโนนป่าช้า	10
48.	วิสาหกิจชุมชนแม่บ้านเกษตรกรป่าดาว	11
รวม	48 กลุ่ม	1,172 คน

ที่มา: ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน ข้อมูล ณ วันที่ 3 กันยายน 2556

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 สภาพสังคมและเศรษฐกิจ

จากผลการศึกษาของ ศิริลักษณ์ ศรีสังข์งาม (2550) พบว่าสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีอายุเฉลี่ย 47.13 ปี สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร และประกอบอาชีพทำนาสองในห้า มีรายได้หลักเฉลี่ย 104,934 บาทต่อปีและมีการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร รองลงมาคือผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ควรเร่งให้ความรู้แก่สมาชิก

ทะนงเดช เหมทานนท์ (2555: 147) จากการศึกษาบริบทชุมชนเหตุผลในการก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนพบว่า มีสาเหตุเกิดจากการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของกลุ่ม การส่งเสริมจาก

หน่วยงานภาครัฐ เกิดจากการชักชวนของผู้นำ เกิดจากกระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน และแหล่งที่มาของทุนในการประกอบกิจการวิสาหกิจชุมชน แหล่งเงินทุนจากการระดมทุนจากสมาชิก แหล่งเงินทุนได้จากทุนทรัพยากรในชุมชน และเป็นแหล่งเงินทุนที่ได้จากการกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร

5.2 การดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

อามร รอดคำ (2551: 1) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารในจังหวัดสงขลา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง สมาชิกมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนและปฏิบัติตามแผนปานกลาง ความรู้และความเข้าใจในหลักการวิสาหกิจชุมชน การนับถือศาสนา มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ส่วนปัญหาอุปสรรคของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกับการมีส่วนร่วมสมาชิกไม่ให้ความสำคัญต่อขั้นตอนการดำเนินงาน ข้อมูลยังไม่เป็นปัจจุบัน ขาดความรู้ทักษะในการจัดทำแผน การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล ไม่ทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงาน และไม่นำผลการประเมินมาปรับปรุงในการปฏิบัติงาน จากผลการศึกษาของ ศิริลักษณ์ ศรีสังข์งาม (2550) สมาชิกมีความเห็นด้วยระดับมากในเรื่องการวางแผนการดำเนินงานต้องมีการควบคุมแผนการดำเนินงาน กำหนดเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนการมีส่วนร่วมของสมาชิก การกำหนดเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชน

5.3 ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร

อังกาบ บุญสูง (2554: 1) ได้ศึกษาแนวทางการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนทอผ้าพื้นเมืองจังหวัดอุดรธานี พบว่า ศักยภาพที่มีในชุมชนคือทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคมด้านการรวมกลุ่มของคนในชุมชน และทุนทางธรรมชาติด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และความสามารถที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มคือมีแกนนำที่เข้มแข็ง มีเป้าหมายชัดเจน เคารพกฎระเบียบ การเรียนรู้ร่วมกัน การแบ่งปันทรัพยากร การทำกิจกรรมร่วมกัน ความรู้สึกเป็นพี่เป็นน้อง ความไว้วางใจกันส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันจึงเกิดเครือข่ายขึ้น

เกรียงไกร กันแก้ว (2548: 1) บุคคลสำคัญที่มีส่วนทำให้เกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ที่ดีจากการศึกษา พบว่า คือ บุคคลที่มีบทบาทชัดเจนที่สุด คือ ประธานกลุ่ม ที่มีบทบาทในการจัดตั้งกลุ่ม เพราะเป็นผู้ที่มีโอกาสในการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มวิสาหกิจอื่นๆ และหน่วยงานราชการ และภาครัฐ เนื่องจากการติดต่อสื่อสารในหลายๆ ด้าน มักจะดำเนินการผ่านประธานกลุ่มอยู่

เสมอ จึงทำให้เป็นผู้ที่มีข้อมูลจำนวนมาก และสามารถสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็งและยั่งยืนได้ส่วนผู้ที่มิพบทาพรองลงมาก็คือ ฝ่ายขายและการตลาด เพราะว่าเป็นผู้ที่ทำหน้าที่หลายอย่างภายในกลุ่ม และมีโอกาสที่จะได้เข้าไปอบรม สัมมนา ติดต่อกับหน่วยงานราชการและทำการขายตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งทำให้มีโอกาสดูแลกับกลุ่มทอผ้าอื่นๆ และมีแนวคิดที่จะเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่มทอผ้าด้วยกันเอง แทนที่จะผ่านหน่วยงานราชการเพราะการทำงานของหน่วยงานราชการมักจะดำเนินการล่าช้า

5.4 แนวทางพัฒนาเครือข่ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร

ผศ. ดร. ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนครและคณะ (2556: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา ว่าปัจจัยด้านการเมือง ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคมเอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ส่วนปัจจัยด้านเทคโนโลยีเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานส่วนปัญหาได้แก่ปัญหาด้านตลาด ปัญหาด้านบัญชีและการเงิน ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ ปัญหาด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ และปัญหาด้านต้นทุนการผลิต โดยแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนหน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนทั้งด้านการให้ความรู้ การพัฒนาทักษะต่างๆ การสนับสนุนด้านการตลาด และการกำหนดระเบียบต่างๆ เพื่อสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

ชญาพร ไชยศรี (2552: 1) ได้ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน แม่บ้านเกษตรกรบ้านผาหม่อง จังหวัดเลย พบว่า กลยุทธ์ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจะต้องมี การวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ในการตั้งกลุ่ม การประชุมทุกเดือน มีโครงสร้างของกลุ่มชัดเจนมีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มมีกฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้นจากการสื่อสาร การเรียนรู้ จากการประชุม อบรม สัมมนาและศึกษาดูงาน และปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของกลุ่มนั้นเกิดจากความสามารถในการวางแผน การควบคุมการผลิต ความสามารถในการบริหารจัดการสมาชิก และการมีเครือข่าย

อิราวัฒน์ ชมระกา (2551: 1) ได้ศึกษาการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าทอในเขตภาคเหนือตอนบนของไทย พบปัญหาอุปสรรคในการจัดการเครือข่ายได้แก่การรวมตัวของกลุ่มยังไม่เหนียวแน่น ไม่มีผู้เสียสละและทุ่มเทอย่างจริงจัง ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนและสมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการทำงานและตัดสินใจขาดผู้สืบทอดอย่างจริงจังคุณภาพของผลิตภัณฑ์ยังไม่สม่ำเสมอ การส่งเสริมจากภาครัฐยังไม่ต่อเนื่อง และทฤษฎีและแนวคิดที่อธิบายการเกิดเครือข่าย

เกรียงไกร กันแก้ว (2548: 14-15) ได้วิจัยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพื่อความเข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านห้วยหลิม จังหวัดร้อยเอ็ด ได้พบปัจจัยสำคัญที่

ทำให้เกิดเครือข่ายได้แก่ ความไม่หลากหลายของผลิตภัณฑ์ การลอกเลียนแบบโดยสร้างเครือข่าย เพื่อเรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อการผลิตสินค้าใหม่ๆ การผลิตไม่ทันตามความต้องการของลูกค้า จึงสร้างเครือข่ายเพื่อนำเอาผลิตภัณฑ์ของเครือข่ายมาจำหน่ายแทน

5.5 ปัญหาและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการกลุ่มการแปรรูปและผลิตภัณฑ์อาหาร

ผศ. ดร. ชงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์ (2556: 49) ได้ศึกษา แนวทางพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลาสรุปและเสนอแนะไว้ ดังนี้

5.5.1 แนวทางการพัฒนาด้านการตลาด จากการศึกษาพบว่าวิสาหกิจชุมชนมี ปัญหาด้านการตลาดมาก ดังนั้นผู้ประกอบการจะต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการผลิตนำการตลาด มาเป็นการตลาดนำการผลิต กล่าวคือก่อนที่จะผลิตอะไรผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนจะต้องศึกษา ก่อนว่าสินค้าที่จะผลิตเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคหรือไม่ ผลิตแล้วกลุ่มผู้บริโภคคือใคร ผู้บริโภค ชอบผลิตภัณฑ์แบบไหน และผลิตแล้วจะไปขายที่ไหน เป็นต้น หน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะ สำนักงานเกษตรจังหวัด ควรจะเข้ามามีบทบาทด้านนี้เพิ่มมากขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณา การกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด ในการจัดหาสถานที่แสดง สินค้าอย่างถาวรสำหรับวิสาหกิจชุมชนประจำจังหวัด โดยให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนสามารถ นำสินค้าของตนมาแสดงได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และหน่วยงานภาครัฐควรจะเข้ามามีบทบาทในการ เป็นตัวกลางระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น สำหรับโอกาสทางการตลาด ซึ่ง พิจารณาจากจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคพบว่า จุดแข็งคือ ความได้เปรียบด้านวัตถุดิบ และ ภาวะความเป็นผู้นำของกลุ่ม จุดอ่อนคือ อุปกรณ์ขาดความทันสมัย และขาดด้านส่วนแบ่งตลาด โอกาส คือ กระแสนิยมในการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติจำนวนกลุ่มแข่งขันมีไม่มากและ จำนวนลูกค้ามีมาก และอุปสรรคคือ การออมของประชากรยังมีน้อย ขาดการรับรองมาตรฐาน สินค้าจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรายได้ของประชากรยังอยู่ในระดับต่ำ

5.5.2 การพัฒนาด้านระบบบัญชีและการเงิน จากการศึกษาพบว่า ถึงแม้วิสาหกิจ ชุมชนเกือบทุกแห่งจะได้รับการอบรมความรู้ด้านการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย แต่มีวิสาหกิจจำนวน หนึ่งเท่านั้นที่จัดทำบัญชีดังกล่าว ทำให้ไม่รู้รายรับ-รายจ่ายที่แท้จริง หรือไม่รู้ต้นทุนการผลิตที่ แท้จริง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐนอกจากจะจัดอบรมแล้ว จะต้องออกกระเปาะียบเรื่องการทำบัญชีของ วิสาหกิจชุมชน และมีการตรวจบัญชีจากภาครัฐอยู่เสมอ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนทุกแห่งได้จัดทำ บัญชีรายรับ-รายจ่าย และสามารถบริหารงานการเงินได้ตามความเป็นจริง และจะทำให้สามารถ คำนวณรายรับ-รายจ่าย และต้นทุนการผลิตที่แท้จริงได้ต่อไป

5.5.3 การพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะสำนักงานเกษตรจังหวัดจะต้องเป็นผู้ประสานงานหรือสื่อกลางระหว่างวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่กับสถาบันการศึกษา เพื่อให้สถาบันการศึกษาที่มีการเรียนการสอนในสาขาวิชาการออกแบบ มาเป็นผู้ช่วยออกแบบผลิตภัณฑ์ให้วิสาหกิจชุมชน โดยนากรณีศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์ของแต่ละวิสาหกิจชุมชน เป็นกรณีศึกษาแก่นักศึกษาในสถาบันการศึกษา หรือการที่สถาบันการศึกษาสามารถให้ความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการให้คำปรึกษาโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ซึ่งจะทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถพัฒนาตนเองในด้านนี้ได้ต่อไป

5.5.4 การพัฒนาการผลิต รัฐจะต้องสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนที่ใช้วัตถุดิบที่ตนเองมีในท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ในการผลิต นอกจากนั้นต้องพัฒนาความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรที่นำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตด้วยเช่นกัน การพัฒนาฝีมือแรงงานจำเป็นต้องมีการอบรมทักษะสมาชิกวิสาหกิจที่เข้ามาทำงานใหม่ให้มีทักษะความสามารถก่อนที่จะทำการผลิตสินค้า นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องของการที่รัฐจะต้องสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนให้พัฒนาตนเองไปสู่การได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่างๆ ด้วยการให้ความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาในด้านต่างๆ โดยหน่วยงานภาครัฐเช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดจะต้องเป็นเจ้าภาพหลักในการให้การสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ของตนเอง

5.5.5 แนวทางการพัฒนาด้านภาษาต่างชาติ ในการพัฒนาด้านนี้เป็นอุปสรรคสำคัญเป็นอย่างมากของการพัฒนา เพราะขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคลว่ามีความพร้อมและความปรารถนาที่จะพัฒนาทักษะด้านภาษาของตนมากน้อยขนาดไหน โดยปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาทักษะด้านภาษานี้สัมฤทธิ์ผลได้ ภาครัฐจะต้องเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น การกระตุ้น การสร้างแรงจูงใจ การจัดอบรมด้านภาษา และการประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น

5.5.6 การลดต้นทุนการผลิต เป็นหัวใจสำคัญของการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการแข่งขัน ดังนั้นผู้ประกอบการจะต้องเน้นการใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นของตนเองเพื่อจะได้ไม่ต้องมีต้นทุนการจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อการผลิต การอนุรักษ์และธำรงรักษาไว้ซึ่งวัตถุดิบซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติด้วยการปลูกทดแทนและ ไม่ใช้ทรัพยากรมากเกินไปจนกระทั่งทรัพยากรธรรมชาติไม่สามารถฟื้นฟูตนเองได้ นอกจากนั้นปัญหาที่พบเป็นส่วนมากของวิสาหกิจชุมชนที่ใช้ทักษะฝีมือแรงงานในการผลิตคือ ปัญหาต้นทุนแรงงาน วิธีการแก้ปัญหานี้ผู้บริหารวิสาหกิจชุมชนจะต้องเปลี่ยนวิธีการจ่ายค่าแรงจากการจ่ายค่าแรงเป็นรายวันเปลี่ยนมาจ่ายค่าแรงสมาชิกผู้ผลิตสินค้าเป็นรายชิ้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยได้ค้นพบปรากฏการณ์ที่จะนำไปสู่ประเด็นการวิจัยกล่าวคือ แนวทางการพัฒนากลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งนั้น ปัจจัยที่

สำคัญที่ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนากลุ่ม มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกลุ่ม ซึ่งพอจะอนุมานได้ดังนี้พฤติกรรมของกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่ม การร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาต่างๆ บทบาทของผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถซึ่งเป็นผู้กำหนดบทบาท และนโยบายในการดำเนินกิจการมีโครงสร้างที่ชัดเจน รวมทั้งรูปแบบการดำเนินการ มีความโปร่งใส มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมกับประสบการณ์ความถนัดของสมาชิกแต่ละคน มีการระดมทุนภายในกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ในชุมชน มีการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก ภูมิปัญญาและการจัดการความรู้ของชุมชนบวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ประเพณีความเชื่อ และวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ของกลุ่มกับชุมชนที่ส่งผลให้กลุ่มและชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งบุคคลในชุมชนมีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ดีขึ้นทั้งการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาการวิสาหกิจชุมชนทั้งสิ้น จากการวิจัยของ ศิริลักษณ์ ศรีสังข์งาม (2550) พบว่า สมาชิกร้อยละ 35.2 ให้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่ทันสมัยในการผลิต ด้านการตลาดควรมีการเชื่อมโยงตลาดสินค้าทั้งภายนอกและภายในอย่างต่อเนื่อง รัฐควรให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และเสนอแนะให้เจ้าหน้าที่มาพบปะบ่อยๆ

